

*Vårdprogram -
den västra engelska parken,
Leufsta bruk*

Kristin Lindblom

Kandidatarbete vid institutionen för stad och land 2008

EX0282 Kandidatarbete i landskapsarkitektur på landskapsarkitektprogrammet

© Kristin Lindblom

Title in English: Conservation programme for the west English park at Leufsta bruk

Handledare: Viveka Hoff, institutionen för stad och land

Examinator: Tomas Lagerström, institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammanfattning

Den här kandidatuppsatsen är ett vårdprogram för den västra engelska parken på Leufsta bruk. Leufsta bruk ligger i norra Uppland och järnbruket har anor från 1500-talet. Under 1600-talet började man bygga en herrgårdsanläggning, en trädgård i renässansstil anlades intill denna. Trädgården moderniserades efter barockens principer i början av 1700-talet. Sitt nuvarande utseende fick herrgården efter en brand 1719. Leufsta har under flera sekel setts som ett av Upplands förnämsta bruk och har därtill haft en trädgårdsanläggning som anstår detta med barockpark, orangeri och väl utbyggda allésystem. Tidigare användes området för den västra engelska parken som blekhage, där man blekte lintyg i solen. Parken tillkom troligen under 1800-talets början samtidigt med den östra engelska parken. Eftersom den östra parken är mer avancerad har troligtvis den västra anlagts för bruksarbetarna. Då man inte hade behov av blekhagen, utan istället ville visa på brukets överflöd, städade man upp hagen och la till gångvägar, en ö med broar, träd, buskar och bänkar. Information har främst hämtats från brukets räkenskapsböcker, eftersom det finns en lucka i kartmaterialet mellan 1769 och 1879. Idag har parken stora upplevelsevärden, främst på grund av dess rika flora, autentiska gångvägar och den lilla ön. Marken ska fortsätta slå med lite och höet bör i fortsättningen köras bort. Träd borde nyplanteras så att det på sikt blir en fin dynamik i parken. Kanalen runt ön har behov av att omgående rensas upp så att den inte växer igen. I övrigt bör parken underhållas så att den behåller sitt nuvarande utseende.

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Syfte och mål	7
1.2 Avgränsning	7
2. Metod	8
2.1 Historiska studier	8
2.2 Litteratur	8
2.3 Inventering och dokumentation	8
2.4 Värdeanalys	8
2.5 Målsättning och bevarandestrategi	8
3. Historisk dokumentation	9
3.1 Övergripande historia – Leufsta bruk	9
3.1.1 Leufsta trädgård	9
3.2.3 Platsens funktion genom tiderna	10
3.2.1 Blekhage 1600 och 1700-tal	10
3.2.2 1790- Parkens tillkomst	12
4. Nulägesbeskrivning	13
4.1 Inventering	13
4.2 Parkens tidigare skötsel	15
4.3 Parkens skötsel idag	15
5. Diskussion om parkens tillkomst och utformning	16
6. Värdeanalys	18
6.1 Upplevelsevärden	18
6.2 Kunskapsvärden	18
6.3 Samhällsvärden	18
7. Översiktlig bevarandestrategi	19
7.1 Förutsättningar	19
7.2 Målsättning	19
7.3 Åtgärdsförslag	20
8. Reflektion och utvärdering	21
Referenser	22

Bilagor	23
Bilaga 1: Redovisning av besökta arkiv:	23
Bilaga 2: Engelsk park – allmänt	24
Bilaga 3: Värdeindelning	24
Bilaga 4: Vårdtermer	24
Bilaga 5: Ägarelängd: samtliga med efternamnet de Geer	25
Bilaga 6: Karta av A.F. Barnekow och E. de Geer	25
Bilaga 7: Teckning av Olof von Dalin 1745	26
Bilaga 8: Detalj från osignerad målning ca 1700	26
Bilaga 9: Oljemålning av Elias Martin 1790	27
Bilaga 10: Blyertsteckning J. F. Julin 1800-tal	27
Bilaga 11: De kartor och bilder som finns	28
Bilaga 12: Vidare diskussion om parkens tillkomst	29

1. Inledning

Många av våra kulturmiljöer förfaller idag utan att någon tar till vara den unika historia som platsen innehåller. Eftersom landskapet och naturen är i ständig förändring är det dags att göra något innan spåren försvinner. Genom att upprätta ett vårdprogram kan man visa på vad som är viktigt att bevara för framtiden.

Valet av plats gjordes efter tips från Statens Fastighetsverk (SFV) om Leufsta bruk. Leufsta bruk ligger i norra Uppland i Tierps kommun, och tidigare Österlövsta socken. (Bild 1) Den befintliga vårdplanen för hela bruket från 1995 granskades och kunskapsluckor om den västra engelska parken hittades. Då parken ligger i anslutning till barockparken, där restaureringsarbeten nyligen genomförts, känns det angeläget att fördjupa kunskaperna och ta fram en bevarandestrategi för den här parken.

Bild 1: Leufsta bruk

Namnet västra engelska parken är en benämning som först dyker upp i vårdplanen från 1995, området för parken kallas allmänt för blekhagen. I den här uppsatsen har jag valt att kalla den för den västra engelska parken. Ordet Leufsta skrivs ibland också Lövsta, detta är den ursprungliga stavningen men då bruket ägts av holländare har en ny stavning växt fram. Jag har valt att använda stavningen Leufsta.

1.1 Syfte och mål

Målet med arbetet är att upprätta ett vårdprogram för den västra engelska parken på Leufsta bruk. Vårdprogrammet ska innehålla en dokumentation av miljöns utveckling fram till idag, värdeanalys, målsättning samt ett översiktligt bevarandeförslag. Förhoppningen är att de som förvaltar och utför åtgärder i parken idag och i framtiden ska ha nytta av vårdprogrammet vid beslut om förvaltning och åtgärder.

1.2 Avgränsning

Jag har valt att inte studera fotografier eftersom de jag hittat är för moderna. En noggrannare inmätning och växtinventering har jag fått välja bort då det kräver allt för mycket tid. Alla historiska källor finns det inte tid till att studera, ett urval har gjorts utefter vad jag funnit mest relevant under arbetes gång. Eftersom uppsatsen ingår i min utbildning har jag valt att inte följa SFVs ramar för vårdprogram, eftersom kursens mål måste gå i första hand.

Det har också känts viktigt att göra en geografisk avgränsning, därför valde jag att jobba med den västra engelska parken som kändes lagom stor. Parken begränsas i söder mot orangeriet, i öster ett staket mot bruksgatan, i norr mot ett trästaket och i öster mot den Nedre dammen.

2. Metod

2.1 Historiska studier

För att få reda på något om parkens historia har jag besökt olika arkiv. De arkiv som jag velat besöka är gårdsarkivet på Leufsta bruk, Upplandsmuseets faktarum, Uppsala universitets biblioteks arkiv (Carolina redivivas kart- och bildavdelning), Riksarkivet, Kungliga bibliotekets kart- och bildavdelning samt Nordiska museet (bilaga 1). Fokus har legat på åren mellan 1769 och 1879, eftersom det 1879 fanns gångvägar i området som visar att det var en park, men inte 1769. Kartor, planer, tavlor och bilder är de dokument som varit i centrum. Men jag har även studerat register och sett över om något annat kan vara av intressen. Urvalet i räkenskapsböcker gjordes efter vad jag själv antog var mest troligt. De kartor som finns på Lantmäteriet i Gävle finns idag digitalt på deras hemsida, dessa har också studerats.

2.2 Litteratur

Litteratur om Leufsta bruk har utforskats för att få en bakgrund och sammanhang till den engelska parken. Valet har gjorts utefter vad som funnits på biblioteken om Leufsta. Litteraturlistan från vårdplanen från 1995 har gått igenom. I viss mån har också övergripande park- och trädgårdshistoria studerats för att kunna sätta in parken i ett större sammanhang (bilaga 2).

2.3 Inventering och dokumentation

Jag inventerade platsen två gånger och undersökte då hur området ser ut och används idag samt vilka spår jag kan hitta från den gamla parken. Vid inventeringen har jag promenerat runt i parken och försökt få en översiktlig bild av växtmaterialet och byggda strukturer. Dokumentationen har främst utgjorts av fotografering. Före detta och nuvarande förvaltare har kontaktats för att se vilken skötsel parken får för att förstå parkens utseende idag.

2.4 Värdeanalys

För att enkelt kunna definiera en plats värde kan man använda sig av ett värderingssystem. Med hjälp av värderingssystemet kan alla inblandade lätt förstå resonemangen kring bevarandet av miljön. Jag har valt att jobba utifrån den värdeindelning som används i förvaltningsplanen för Visingsborgs slottsruin¹ (bilaga 3).

2.5 Målsättning och bevarandestrategi

Med utgångspunkt i värderingen har mål satts upp för vad som bör bevaras. Därefter bestämdes en strategi för hur målen ska uppnås samt vad som bör prioriteras. För att sätta mig in i tankesättet har jag läst några artiklar av Randi Mossige-Norheim som hon skrev 1992 i *Utblick landskap*, jag har också studerat vårdtermer som Maria Flinck skrivit om i *Kulturmiljövård*, 2002 (bilaga 4).

---

¹ Riksantikvarieämbetet 2005

3. Historisk dokumentation

3.1 Övergripande historia – Leufsta bruk

Leufsta bruk har rötter från 1500-talet då det drevs av traktens bönder. 1696 uppförde bönderna en hammare åt kronan och 1623 arrenderade kronan ut bruket till holländaren Wellam de Besche. Året därpå arrenderade de Besche bruket tillsammans med sin landsman Louis de Geer. 1626 övertog de Geer ensam arrendet och utvecklade det på kort tid till ett lönsamt och självförsörjande samhälle enligt renässansens ideal.² Bruket ägdes från 1643 av den holländska släkten de Geer som en fideikomiss. Ägarelägd finns i bilaga 5.

Från 1690-talet och under 1700-talets första årtionden växte en slottsliknande anläggning fram på Leufsta.³ Sorgsamt nog stod herrgården i aska 1719 efter att ryssarna bränt ned i stort sett hela bruket. Men redan 1735 var hela anläggningen uppbyggd igen.⁴ Fasaden målades efter återuppbyggnaden gul med vitriol och kalkvatten, samma färg som vi ser än idag. Ägarna av Leufsta bruk hade kontakt med både Linné och Gustav III, vilket visar att de rörde sig i Sveriges finare kretsar. Släkten de Geer var förmögen och ägde flera andra bruk runt om i Uppland. 1881 benämns bruket vara det förnämsta bruket i Sverige.⁵ 1986 donerade dåvarande ägaren Louis de Geer herrgården till Stiftelsen Leufsta bruk. 1997 övertog Statens Fastighetsverk ansvaret för brukets skötsel.⁶

3.1.1 Leufsta trädgård

Trädgårdsanläggningarna var en viktig del för brukets ägare att manifesteras sin mark och rikedom, Leufsta är inget undantag. I räkenskapsböckerna ser vi att Leufsta trädgård har ett eget konto. Bruket har ett mycket utbyggt allésystem som beskrivs i vårdplanen från 1995. Bild 2 visar de olika delarna i trädgårdsanläggningen

År 1650 anlägger Emanuel de Geer en trädgård i renässansens stil nordväst om herrgårdsbyggnaden.⁷ Runt sekelskiftet 1700 uppförs en ny trädgårdsanläggning enligt barockens principer. Under branden 1719 förstördes även parken, men byggs upp igen efter samma ritning och står klar 1735.⁸ Barockparken innehöll många exotiska växter som man bland annat fick från Linné och kungsträdgården, dessa förvarades under vintern i herrgårdens orangeri.⁹ Bruket hade också en frukt- och köksträdgård söder om barockparken.¹⁰ Under 1800-talets början anlades en engelsk park norr om herrgården intill promenadvägen som leder mot Sälsjön, ca 2 km bort.¹¹ Fortsättningsvis benämns denna park östra engelska parken. 1887 var barockparken sliten och omodern, och gjordes därför om efter den tyska stilens ideal.¹² Ungefär hundra år senare renoverades samma park av Walter Bauer och blev återigen en barockpark.¹³

---

² Lagerström T., Sunesson T., Hawby K., Zelander K., 1995

³ Anfält T.mfl. 1993

⁴ Lagerström T., Sunesson T., Hawby K., Zelander K., 1995

⁵ Klingspor C. A. och Schlegel B., 1881

⁶ Nilsson S., 2002

⁷ Selling G., 1980

⁸ Ibid.

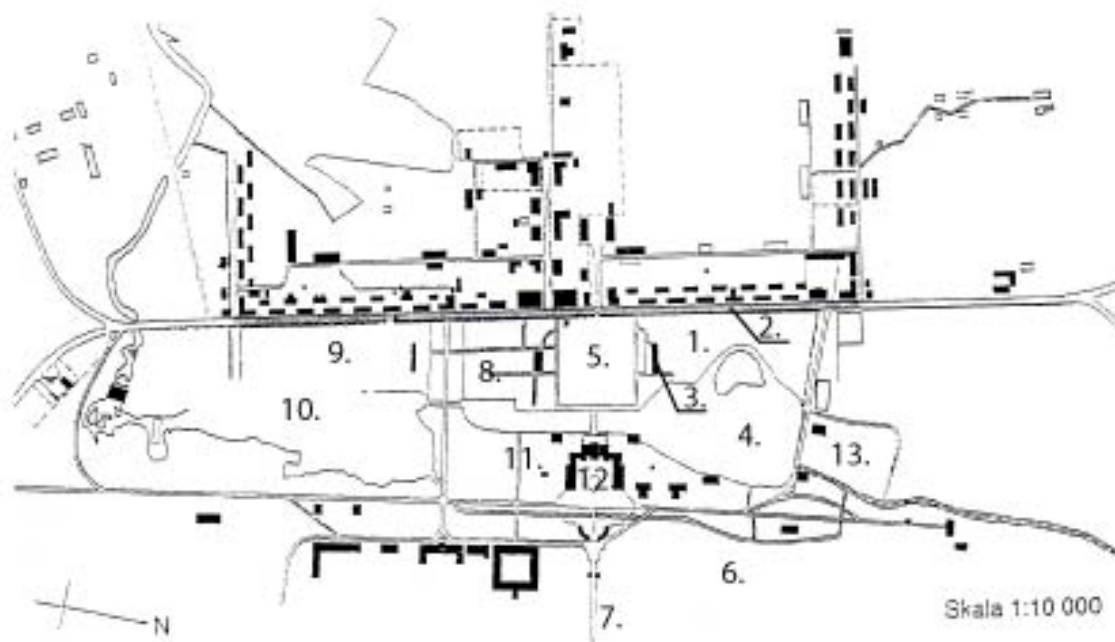
⁹ Alnebring G. och Larsson G. (red.) 1956

¹⁰ Lagerström T., Sunesson T., Hawby K., Zelander K., 1995

¹¹ Selling G., 1931

¹² Ibid.

¹³ Lagerström T., Sunesson T., Hawby K., Zelander K., 1995

1. Västra engelska parken	8. Fruktträdgården
2. Bruksgatan	9. Gathagen
3. Orangeriet	10. Övre dammen
4. Nedre dammen	11. Trädgård med Voliér
5. Barockparken	12. Herrgården med borggård
6. Östra engelska parken	13. Nedre kvarnen och mälteriet
7. Vägen mot sälsjön	

Bild 2: Leufsta bruk, trädgårdsanläggningens olika delar.

3.2.3 Platsens funktion genom tiderna

3.2.1 Blekhage 1600 och 1700-tal

Den första gången jag hittat att platsen nämns är 1687, då skriver man: ”En trädgård och en blekhage med några trån kringsatte inom samma plank, trädgården fylldh och jämpkad utaf een alt för eländigh mark, kärs, berg och moras...”¹⁴ Parken var alltså en blekhage tidigare, en blekhage användes för att lägga ut lintyg för att det skulle blekas i solen.¹⁵ På kartor från 1687, 1704, 1735 och 1765 benämns området fortsatt som blekhage. (bilaga 6, karta 1704) På en teckning över Leufsta utförd av Olof von Dalin 1745¹⁶ syns den öppna hagen, denna är inhägnad och öppen, man ser några trädgrupper (Bild 3).

¹⁴ Thörnvall F., 1986

¹⁵ Lagerström T., Sunesson T., Hawby K., Zelander K., 1995

¹⁶ Anfält T. mfl. 1993

På en tavla från tidigt 1700-tal, breder en regelbundet planterad trädgård ut sig med träd i raka rader bakom orangeriet (bilaga 8). Vi kan förhålla oss kritiska till denna tavla eftersom hagen samtidigt inte kan vara trädbeklädd och brukas som blekhage. 1748 stod ett nytt stängsel med järngaller omkring blekhagen klart.¹⁷ På Linnerhielms resa från Stockholm till Gävle 1787 kommenterar han just staket. ”Till höger åter är ett järnstaquet, som innesluter dels täcka, men smala ängar dels en fransk trädgård.”¹⁸ Här låter det som att området fortfarande är en blekhage 1787. Varför man väljer att sätta upp ett så pampigt staket runt en hage har jag svårt att förstå.

En ruddamm ska vara anlagd i blekhagen 1750.¹⁹ Jag har inte hittat denna ruddamm vare sig på kartan eller i verkligheten. 1769 gjorde kusinerna A. F. Barnekow och E. de Geer en plan²⁰ (bilaga 6) Här ser området ut som en äng eller blekhage med gräsytor och fritt stående träd.

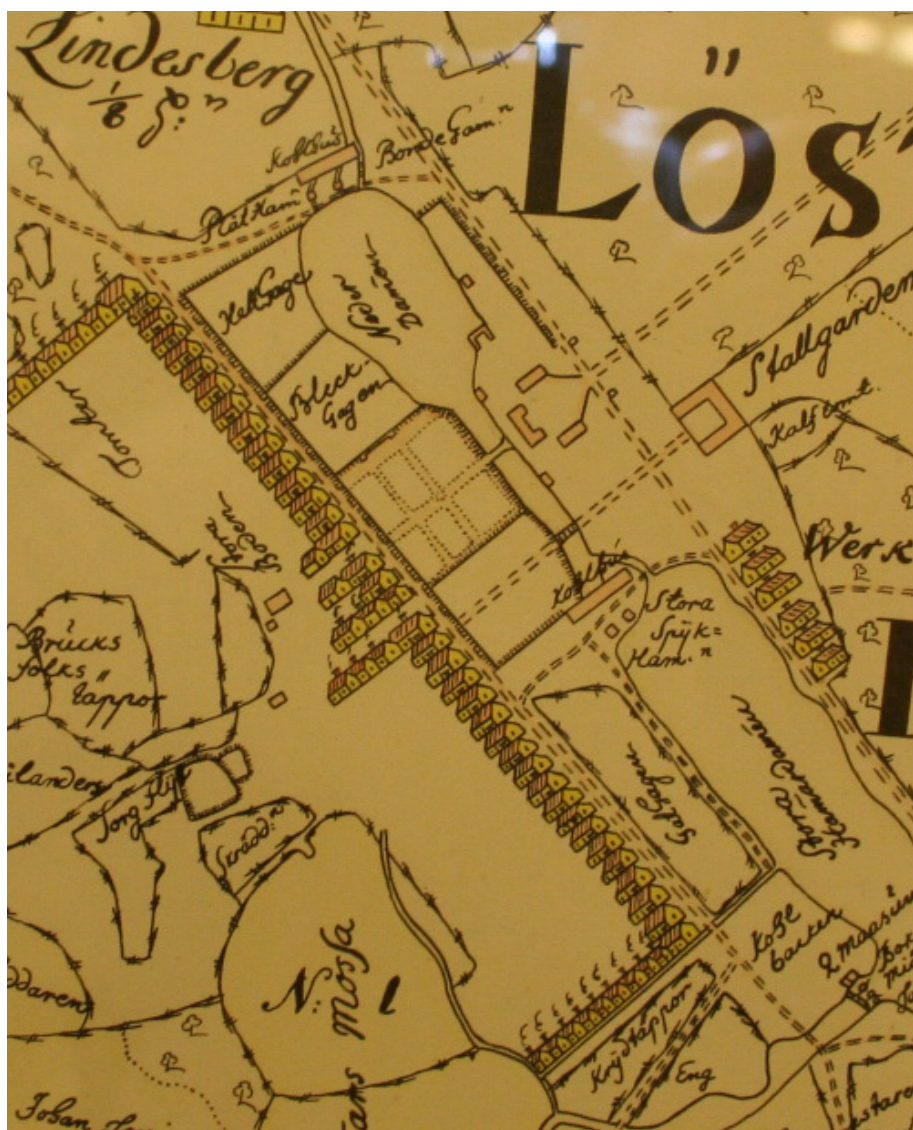

Bild 3: Detalj från karta 1704, Jacob Braun (Leufsta gårdsarkiv)

¹⁷ Nordiska museets arkiv

¹⁸ Linnerhielm J. C., 1965

¹⁹ Nordiska museets arkiv

²⁰ Bauer W., 1976

3.2.2 1790- Parkens tillkomst

Bruksmiljöerna var omtalade sevärdheter under sekelskiftet 1800, dessa passade in under den förromantiska önskedrömmen med närhet till naturen. Om inte omgivningen var tillräckligt pittoresk kunde detta avhjälpas med en engelsk park.²¹

På några tavlor av Elias Martin från 1790 är området för blekhagen trädbevuxet (bilaga 9). Man kan på tavlan se en mur utefter vattnet i parken, denna skulle skymma delar av parken, sett från herrgården, det känns inte troligt att man skulle ha placerat en mur på det viset.²² Eventuellt har vi här en antydning till park, kanske har man låtit träd spontant växa upp i den tidigare trädlösa blekhagen.²³

Skogen öster om herrgården gjordes om till en romantisk park i engelsk stil med lusthus, ruddammar och en stor älghege i början av 1800-talet.²⁴ Det stämmer bättre in på den östra engelska parken, även om denna inte ligger öster om herrgården. Även på andra ställen kan läsa om den engelska trädgården som anlades intill promenadvägen till Säljön²⁵ I brukets räkenskapsbok från 1809 finns en notering om ”5 tl kruth till stor sprängning i Blekhagen”. Även för åren 1808, 1811, 1812 är det ovanligt många utlägg för gruskörning. I räkenskapsböckerna från 1814 finns ett utlägg för ”canalen i engelska trädgården” och 1815, ”21 dagar med stenkörning i Engelska trädgården”. Vilken park de syftar till vet vi inte.

På 1820-talet målade Mikael Gustaf Anckarswärd en bild, området ser lummigt och naturromantiskt ut (Bild 8). Ungefär mellan åren 1815-1840 gjorde J. F. Julin en blyertsteckning över den Nedre dammen (bilaga 10). På höger sida i teckningen, just vid området för parken, ser vi tecknad växtlighet. Eftersom det just är en skiss känns den trovärdig. På en bild från 1873, är området trädbevuxet, det är svårt att urskilja om träden står i raka rader.²⁶ På en karta från 1879²⁷ ser man gångvägar i parken. Tyvärr har jag ingen kopia av ovan nämnda karta utan en från 1891 (Bild 4). 1881 kan vi läsa att ”En mindre park är anlagd norr om sistnämnda plan”,²⁸ med sistnämnda plan menas barockparken. Se bilaga 11 för en sammanställning över de kartor, bilder och tavlor som finns.

Bild 4: Detalj av karta från 1891 (Leufsta gårdsarkiv)

²¹ Anfält T. red. 1996

²² Lagerström T., Sunesson T., Hawby K., Zelander K., 1995

²³ Alnebring G. och Larsson G. (red.), 1956

²⁴ Edling B. och Sandström-Hallengren M., 1980

²⁵ Selling G., 1931

²⁶ Anfält T. mfl, 1993

²⁷ Muntligen Mary-Anne Olarsbo

²⁸ Klingspor C. A. och Schlegel B., 1881

4. Nulägesbeskrivning

4.1 Inventering

Vid två tillfällen har jag inventerat parken. Den första gången var den 9:e april, det hade tidigare snöat och snöade lite under tiden. Den andra gången var den 7 maj, en mulen vårdag.

Parken består till största del av ett trädskikt och ett fåltskikt, buskskikt saknas i stort sett. Ned mot vattnet består träden av stora alar, högre upp av lönn, alm, bok och någon ask och kastanj. Alla träden är troligen strax under hundra år, inga några nyare träd finns, med undantag av en ung bok som med stor säkerhet är en fröplanta från träden i närheten. En hel del stubbar talar om att det tidigare funnit fler träd i parken men att dessa har avverkats. I vårdplanen från 1995 kan man läsa att det också fanns hassel, ek, lind och poppel. Dessa har jag inte kunna upptäcka idag så de måste ha gallrats bort under de senaste åren. Jag uppfattar det som att alla träd är spontant etablerade eftersom flera av träden är sådana som sprids med frön. De buskar som finns är fyra stycken syrenbuskar i den nordvästra delen samt en schersmin vid orangeriet.

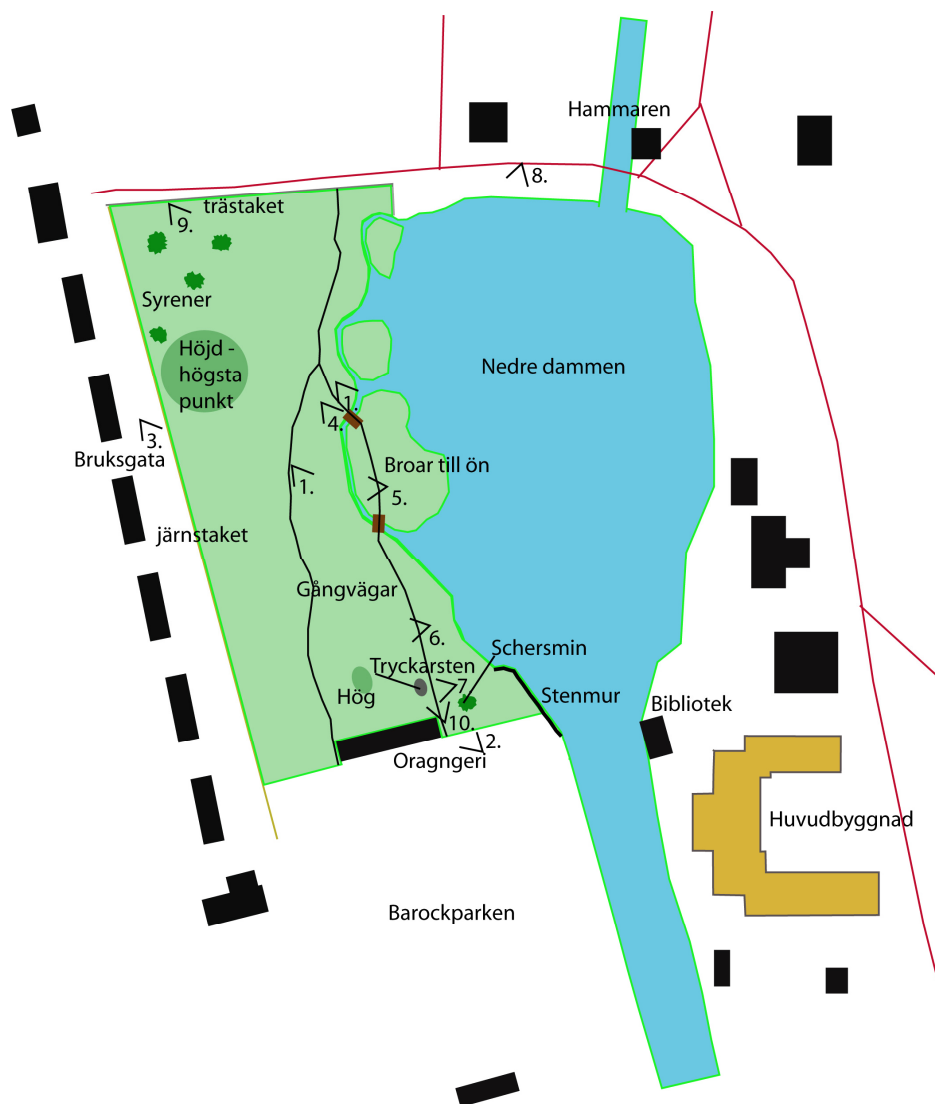

Bild 5: Sammanfattning av inventeringen, siffror markerar fotovinklar (Bild 6).

Vårfloran som jag hittills har sett är väldigt vacker med en matta av pestspråp, ramslök, och vitsippor. Fina grupper av påskliljor, narcisser, pärlhyacinter, sibirisk nunneört, gullvivor, förgätmigej, ormbär och kabbeleka finns i parken. Jag kan också se att älggräs, humleblomster, hasselört, parkslide, någon ormbunke och krollilja är på gång. Sommarfloran är antagligen också väldigt fin, om än inte lika magnifik som vårens. Flera av dessa är kulturväxter som mycket troligt kan vara inplanterade i början av 1800-talet.²⁹ Markvegetationen utgör en speciell lundbiotop.

Marken är relativt jämt och sluttar ned mot Nedre dammen. Ungefär mitt i parken, vid staketet, finns platsens högsta punkt, en liten kulle. Det finns två gångvägar som leder genom parken i nord-sydlig riktning. Det verkar som man kört med maskiner när marken varit blöt och därför har fula hjulspår lämnats i marken på sina håll. Gångvägen längst ned mot vattnet leder över en ö som man kommer över till via två broar. Kanalen runt ön har börjat växa igen. Det finns ytterligare två öar. Dessa är inte tillgängliga, och ser ut att vara sankt. Parken separeras från bruksgatan av ett järnstaket med stenfot. I parkens norra ända finns ett svartmålat staket i trä. Genom en öppning i staketet kan man ta sig in i parken. En tryckarsten från de gamla hamrarna är den enda mer dekorativa inslag jag har hittat. Tryckarstenen ställdes dit ca 1880 då hammaren byttes ut.³⁰

Att det saknas ett buskskikt gör att det idag känns som att komma in i en halvöppen lund med ett maffigt tak av lövkronor och med en blomstrand äng till golv. Staketet, vattnet och orangeriet gör att parkrummet blir väl avgränsat och sikten är fri genom parken då det inte finns speciellt många buskar. I Nedre dammen speglar sig herrgårdens vackra byggnad. Många av de boende på bruket verkar använda parken för promenader och även turister kan ta sig en tur igenom parken, bara de får reda på att den finns. Jag tror tyvärr inte att dagens besökare riktigt uppfattar att det verkligen är en park, utan mer ett vackert utrymme.

Bild 6: Parkens utseende idag (Foto: Kristin Lindblom)

²⁹ Naturhistoriska riksmuseet, den virtuella floran

³⁰ Muntligen Allan Lundvall

4.2 Parkens tidigare skötsel

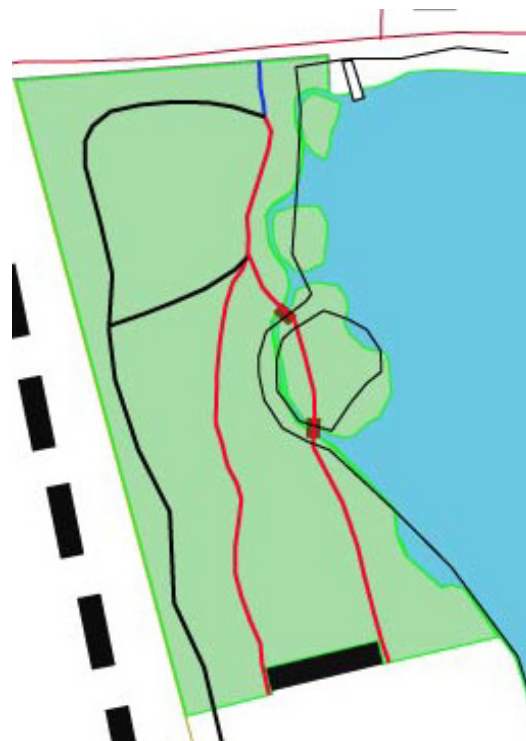
Allan Lundvall var förman på Leufsta från ca 1969 fram till slutet av 80-talet. När han började jobbet var redan en gångväg utmed staket igenlagd. Vid en jämförelse med kartan från 1891 kan man konstatera att gångsystemet är det samma, förutom just den gångväg som Allan påpekade var igenlagd. (Bild 7)

På den tiden slogs gräset med lie och kördes sen bort. Idag när man slår gräset utan att ta bort höet blir marken mer näringsrik och många arter kommer att försvinna. Allan tycker att det är tråkigt det blir så och tycker gott att man kunde ta sig tiden att ta bort höet. Många olika blommor finns i fältskiktet, bland annat krollilja. Parken var väldigt igenväxt med träd när han började, därför gjordes då en stor gallring.

Under hans tid som förman gjordes broarna om, tidigare var de raka, han motiverade det med att den bågformade bron är mer stabil. Staket på broarna sattes dit samtidigt, de fanns sedan tidigare vid herrgården. Ett nytt avlopp grävdes ut och korsar ön, idag släpps avloppsvattnet ut vid den södra bron. Tidigare ska det också ha funnits ett avlopp genom parken. På kartan från 1891 ser vi ett konstigt streck genom parken som skulle kunna vara ett avlopp.

4.3 Parkens skötsel idag

Per Nelander som är förvaltare för Leufsta bruk idag säger att den insats de gör på parken är tillsyn och skötsel, en gång per år slås marken med lie. Hans uppgift är att se till att besökare kan röra sig i parken. Därför tas också dåliga och farliga träd ned vid behov. Han lägger till att det på våren är det väldigt fint i parken med blomning.

*Bild 7: Jämförelse mellan 1891 års karta och dagens park.
Rött streck visar på den gångväg som har samma sträckning,
Svart streck – igenlagd gångväg
Blått streck nyare väg.
Se också skillnaden i vattenlinjen.*

5. Diskussion om parkens tillkomst och utformning

Vi kan konstatera att det någon gång har anlagts en park väster om den Nedre dammen eftersom vi på kartan från 1891 ser ett gångsystem och vi kan läsa att det fanns en park 1881.³¹ Tillblivelsen borde då vara mellan 1769 och 1879. Jag ser det som att det finns tre olika teorier för när parken skulle ha tillkommit. För fler argument se bilaga 12.

Teori ett säger att den blev anlagd strax efter 1769. Denna teori styrks av de målningar som finns av Elias Martin från 1790-tal. Det är också det antagandet som gjorts i vårdplanen från 1995.³²

Teori två säger att parken anlades samtidigt med den östra engelska parken i början på 1800-talet. 1809 stod det om en stor sprängning i blekhagen, dessutom har jag också läst om körningar med grus skulle det kunna vara grus till parkens gångvägar. Visserligen låter det konstigt att spränga bort den sten som kunde ha blivit romantiska element i en engelsk park.

Teori tre är att parken anlades i samband med att barockparken gjordes om under Carl de Geers tid.³³ Han tillträdde som ägare först 1887. Då stämmer inte teori tre eftersom vi vet att det fanns gångvägar i parken redan 1879.

Eftersom vi kan se att området är bevuxet på flera tavlor från 1790 och från 1800-talets början kan vi anta att det ligger någon sanning i bilderna. Visserligen förskönades ofta bilder, men det känns otroligt att fem olika konstnärer skulle ha hittat på samma sak. Eftersom jag inte hittat något i räkenskapsböckerna mellan 1786 och 1809 som stödjer teori ett kan vi också välja bort denna. Konstaterandet blir att parken anlagts ungefär samtidigt med den östra engelska parken.

*Bild 8: Bild av M. G. Anckarswärd, 1820
(Kopia från Carolina redivivas kart- och bildavdelning)*

³¹ Klingspor C. A. och Schlegel B., 1881

³² Lagerström T., Sunesson T., Hawby K., Zelander K., 1995

³³ Selling G., 1931

I jämförelse med den engelska parken på Forsmark känns den västra engelska parken ganska ynkelig, mer som en uppstädd hage. Den östra engelska parken verkar ha varit mer påkostad med dammar, kanaler och kullar och gångar har anlagts på bankar då området är väldigt sankt.³⁴ Det känns orimligt att Leufsta skulle ha behov av två engelska parker anlagda under samma tid enbart för herrskapet.

En tes är att den västra parken gjordes för arbetarna, baronerna var oftast måna om sina arbetare och kan mycket väl ha gett dem en finare rasthage att äta lunchen i. Det som motsäger teorin är att arbetarna i så fall behövde gå genom barockparken för att komma in i parken. Ungefär mitt i järnstaketet vid parken finns visserligen en stor grind. Kanske såg gångsystemet annorlunda ut från början och hade en ingång mitt i staketet, eller så fanns det en ingång i norra ändan precis som idag.

Min slutliga teori blir att man i början av 1800-talet planterade in träd i parken. Med bakgrund av det vi idag hittat i parken och vad som var vanligt i engelska parker tror jag att även buskar, påskliljor och några perenner som parkslide, krollilja och hasselört planterades. Man gjorde några gångvägar och bänkar placerades ut. Eftersom marken hävdats sen 1600-talet var markfloran rik på örter redan vid anläggandet. Man grävde också ut en liten kanal så att en ö bildades. För att komma till ön gjordes två enkla broar. Sedan passade det ganska bra att arbetarna fick använda den här parken att äta marsäcken i eller för en söndagsutflykt. Hur som helst var motivet av förändringen att städa upp hagen och göra den mer representativ, som det förväntas av en herrgård av Leufstas klass.

Bild 9: Foto från den lilla ön (Foto: Kristin Lindblom)

---

³⁴ Lagerström T., Sunesson T., Hawby K., Zelander K., 1995

6. Värdeanalys

För mer information om värdeindelningen se bilaga 3.

6.1 Upplevelsevärden

Platsen är mycket vacker och har därför ett högt värde i rekreationssyfte både för turister och för Leufstaborna. Dess läge vid Nedre dammen visar upp vackra vyer och den speciella lundbiotopen erbjuder en speciell upplevelse för besökarna. Gångvägarna och broarna ökar tillgängligheten. Träden är väldigt viktiga eftersom de bildar tak och pelare i parkrummet. Staketet omger parken på två sidor och bidrar till att skapa rumslighet, men också samhörighet med omgivningen.

6.2 Kunskapsvärden

Parkens gångvägar har minst funnits sedan 1879, gångvägen utmed muren har lagts igen i början på 1900-talet. Broarna gjordes om under 70-talet, men det har funnits broar på platsen minst sedan 1879. Ön som broarna leder till, och kanalen runt denna har funnits minst från samma tid. Ön känns som ett värdefullt inslag också att den är tillgänglig genom broarna. Dessa element är alltså autentiska sedan 1870-talet.

Staketet utmed bruksgatan har funnits sedan mitten av 1700-talet, vilket gör det väldigt värdefullt. Staketet knyter ihop parken med övriga bruksområdet. Marken har hävdats sedan 1600-tal, vilket ger en speciell och värdefull flora, med en rik biologisk mångfald. Idag slås gräset med lie men tas inte bort, detta är olycksbådande för markfloran. Markvegetationen fyller ett pedagogiskt syfte med sin rika flora och har bidragit med denna många hundra år tillbaka. Många träd har tagits bort från 70-talet fram till idag, de träd som finns kvar har inget större egenvärde, däremot är det viktigt för karaktären att det finns träd i parken.

6.3 Samhällsvärden

Parkens läge bredvid barockparken, utmed bruksgatan och invid den Nedre dammen gör det till ett naturligt läge att visa på brukets prakt, makt och ståtlighet. Har parken anlagts för arbetarna skulle detta vara väldigt unikt och därför vore det särskilt angeläget att forska vidare på parkens ursprung.

Idag är parken ett viktigt område för Leufstaborna som gärna tar promenader här. Även turister som besöker Leufsta bruk har glädje av parken. Fram tills att vi vet mer om parkens ursprungliga funktion ligger det ett stort värde i att fortsätta hävda och ta bort höet från ängen eftersom detta skett kontinuerligt under minst 400 år.

7. Översiktlig bevarandestrategi

Eftersom varje plats är unik är det viktigt att fundera över hur man förhåller sig till en kulturhistorisk miljö. Walter Bauer menar att man bör vara trogen originalet men samtidigt anpassa sig till samtiden och inte göra något onödigt.³⁵ Medan Sven-Ingvar Andersson menar att man istället ska lyssna till platsens själ och arbeta med den poetiska upplevelsen.³⁶ Klaus Stritzke i sin tur menar att man inte kan börja restaurera om man är det minsta osäker på hur det har sett ut och inte lita enbart på kartor och planer utan gå ut på platsen och titta.³⁷ När det gäller den här parken tycker jag Bauers tankar passar bäst. Här gäller det att ta tillvara platsens historia samtidigt som vi måste anpassa oss till dagens förutsättningar. Samtidigt vet vi inte säkert hur parken ursprungligen såg ut och användes. Därför kan vi kanske också följa Stritzkes åsikt och i vissa fall även lyssna in platsens själ för att göra en tidstypisk efterbildning.

7.1 Förutsättningar

Statens fastighetsverk (SFV) förvaltar Leufsta bruk idag. Tyvärr verkar det som att den västra engelska parken inte ens räknas till brukets parker. Det kommer en hel del turister och besöker bruket och det finns mycket att titta på i omgivningarna, tyvärr är idag informationen om parken obefintlig.

7.2 Målsättning

Eftersom den östra engelska parken inte är tillgänglig och öppen för besökare blir den västra engelska parken extra viktig att bevara. Jag skulle tycka att det vore önskvärt att mer forskning om parkens historia kunde göras.

Det viktiga idag är att parken underhålls så att de rester och upplevelsevärden som finns idag bevaras. Besökare ska kunna gästa, röra sig och njuta av parken utan hinder. Därför bör de gångvägar som finns i parken idag underhållas. Även broarna och ön bör hållas tillgängliga. Jag anser inte att det är nödvändigt att återställa de ursprungliga broarna, eftersom de som finns i dag fungerar bra. Den gamla gångvägen utmed staketet finns det inte heller något behov av att rekonstruera. Den speciella och rika markfloran bör bevaras inför framtiden då det är en unik miljö som uppkommit av historisk hävd.

Buskar dör ofta med tiden och försvinner, därför får vi idag inte alls samma bild av parken idag med rumsbildningar. Det vore trevligt att återplantera buskar som säkert funnits från början. Detta bör man vänta med tills man vet mer om parkens tidigare utformning.

Ett mål är att göra parken mera känd. I informationsfoldrar och på tavlor om bruket bör man visa på vad området använts till under olika tider, alltså blekhage och park. Tryckarstenen kunde vara i behov av en egen skylt med dess historia. Det skulle även kännas historiskt korrekt att placera in några tidstypiska bänkar som besökare kunde ha glädje av.

---

³⁵ Mossige-Norheim R., 1992, Gör det med smak

³⁶ Mossige-Norheim R., 1992, Restaurering som konst

³⁷ Mossige-Norheim R., 1992, Parkens hemligheter

7.3 Åtgärdsförslag

Jag har valt att använda mig av de vårdtermer Maria Flinck sammanställt, se bilaga 4. Åtgärdsförslagen sammanfattas i Tabell 1.

Skötselåtgärder: Under sensommaren ska marken slås med lie och efter det ska höet tas bort för att bevara den rika floran. De buskar som finns bör med ca fem års mellanrum förnygringsbeskåras och då bör de äldsta grenarna avlägsnas.

Underhåll: Kanalen vid ön bör omgående rensas upp så att den inte växer igen och på så vis gör att ön försvinner. Efter det bör den kontinuerligt underhållas så att den förblir öppen. Broarna, staken och tryckarstenen bör hållas i gott skick. När det gäller underhåll av gångvägarna bör man undvika att skada dem. De gångvägar som är skadade idag bör omedelbart ordnas till och få nytt grus. Sedan bör dessa skötas så att de är prydliga och gångvänliga.

Gamla träd bör tas bort i tid, så att de inte blir en fara för besökare och nya träd bör planteras in så att det skapas en fin dynamik i parken. Placeringen av träden bör ske på ett trädgårdshistoriskt korrekt sätt. Man kan t ex plantera träden i grupper och se till att utblickar mot dammen bildas. Vid nyplantering av träd ska ädellövträd som fanns på platsen 1995 planteras, som lind, poppel, ek, bok och kastanj. Nyplantering av alm och ask bör undvikas eftersom dessa riskerar att angripas av almsjukan respektive askskottssjukan.

Tidstypisk efterbildning: Då det är mycket troligt att bänkar tidigare funnit i parken bör det byggas nya bänkar och placeras ut efter en historisk modell. Eftersom det potentiellt finns många besökare finns det också idag ett behov av bänkar i parken.

Element	Värde	Kommentar
Staketet utmed bruksgatan	1	Mycket värdefullt för brukets karaktär
Kanalen mellan ön och övrig park	1	Viktigt för parkens karaktär
Markvegetationen	1	Mycket speciell flora
Gångsystemet	1	Gör parken tillgänglig och ger den karaktär.
Buskarna	1	Bör förnygras och sedan beskåras kontinuerligt.
Träden	2	Inte egenvärde, bör ersättas med nya efterhand för dynamiken
Broarna	2	Viktig för öns tillgänglighet.
Tryckarstenen	2	Mminnesmärke som berättar om brukets historia, en skylt skulle förtydliga dess tidigare funktion.

Tabell 1: Bevarandestrategi, de olika objekten har värderats utifrån skalan 1-2, då 1 är ett viktigt värde och 2 mindre viktigt.

8. Reflektion och utvärdering

Det har varit mycket lärorikt att skriva den här uppsatsen, dels att se hur det går till att göra en historisk studie med att besöka arkiv och dels att fundera över hur man ska förhålla sig till en kulturhistorisk parkmiljö. Det har också varit väldigt intressant med de kontakter man skapat och jag har insett hur mycket trevliga och hjälpsamma människor det finns. Ibland har jag saknat någon att kunna diskutera olika tankar med. Det är aldrig lika givande att inventera och diskutera med sig själv som att göra det med någon annan.

Jag tycker att jag uppnått de mål jag ställde upp i arbetes början, även om mitt forskande i arkiven inte gav det resultat jag hade hoppats på. Men jag har besökt de arkiv som har varit rimliga att hitta något i. Undantaget är Kungliga biblioteket som jag valde att inte besöka eftersom de informerade vad som fanns där och det hade jag sett tryckt av i böcker. Då jag inte hade mer tid på min utflykt till Stockholm fick jag välja bort besöket. Det skulle kunna finnas något mer om parkens tillblivelse i brukets räkenskapsböcker, men tyvärr satte även här tiden sin begränsning. Det verkar också som att trädgårdsmästaren hade en almanacka för varje år, tyvärr vet jag inte om dessa finns bevarade någonstans. Jag har många gånger under arbetets gång önskat att man kunde resa i tiden för att se hur parken tidigare sett ut, eller att bara fått prata några minuter med trädgårdsmästaren.

Referenser

Litteratur

- Alnebring G. och Larsson G. (red.), 1956, *Österlövsta, glimtar från skilda tider*, Österlövsta hembygdsförening, Skärplinge
- Anfält T. mfl, 1993, *Lövstabruk – en guide till herrgårdens och brukets historia*, Lövstabruk
- Anfält T. red. 1996, *Vallonerna*, Lövstabruk
- Bauer W., 1976, *Leufsta bruk – trädgårdens restaurering*, särtryck ur Lustgården 1976
- Dunér, 2004, *Den gyllene trädgården*, Värnamo, Prisma
- Edling B. och Sandström-Hallengren M., 1980, *Bruksseminariet, kompendium nr 5, Leufsta bruk*, konstvetenskapliga institutionen Stockholms universitet
- Flink M., 1996, *Tusen år i trädgården*, Värnamo
- Flink M., *Vårdtermer för trädgårdar och parker*, (nr 1/2002) Kulturmiljövård, s 68-70
- Janson S. och B., 1986, *Forsmarksbruk – en uppländsk herrgårdsmiljö*, Helsingborg
- Klingspor C. A. och Schlegel B., 1881, *Uplands herregårdar*
- Linnerhielm J. C., 1965, *Resa från Stockholm till Gefle*
- Mossige-Norheim R., *Gör det med smak*, (nr 3/1992) Utblick landskap, s 18-23
- Mossige-Norheim R., *Parkens hemligheter*, (nr 3/1992) Utblick landskap, s 28-32
- Mossige-Norheim R., *Restaurering som konst*, (nr 3/1992) Utblick landskap, s 24-28
- Nilsson S., *Hjortstek à la Warg*, (nr 2/2002), Tidskriften Kulturvärden
- Riksantikvariämbetet 2005, *Förvaltningsplan för Visingsborgs slottsruin* (arbetskopia)
- Selling G., 1980, *De tre herrgårdarna på Leufsta*, Upplands fornminnesförenings årsbok 1980, s 41-70
- Selling G., 1931, *Uppländska bruksherrgårdar, Svenska trädgårdskonsten del II*, Stockholm
- Lagerström T., Sunesson T., Hawby K., Zelander K., 1995, *Leufsta bruk – restaureings – och vårdplan över parken*, Institutionen för landskapsplanering, Ultuna, SLU
- Thörnvall F., 1986, *Leufsta – ett gammalt upplandsbruk*, Tierp

Internet

- Wikipedia, <http://www.wikipedia.se> (engelsk park, Gustav III) 16/4 2008
- Svenskt biografiskt handlexikon, 9/9 2002, <http://runeberg.org> (Charles och Carl de Geer) 23/4 2008
- Nordiska riksmuseet, den virtuella floran, 24/1 2007, <http://linnaeus.nrm.se/flora/> 8/5 2008

Muntligen

- Mary-Anne Olarsbo, Leufsta bygderåd, april och maj 2008
- Telefonsamtal med Allan Lundvall, fd gårdsfogde 60-talet till 80-talet, 11/4 2008
- Telefonsamtal med Per Nelander, förvaltare, SFV, 10/4 2008

Arkiv

- Nordiska museets arkiv, Leufsta bruk
- Carolina rediviva, Uppsala universitetsbibliotek, kart- och bildavdelningen
- Gårdsarkivet i Leufsta: Räkenskapsböckerna för åren 1786-1815 ("Leufsta trädgårds conto samt nybyggnadersconto")

Bilagor

Bilaga 1: Redovisning av besökta arkiv:

* Gårdsarkivet på Leufsta bruk (Leufsta bygderåd), de få kartor vi hittade studerades. Jag studerade räkenskapsböckerna från 1786-1815, i dessa tittade jag på Leufsta trädgårds conto samt nybyggnadersconto.

* Upplands museets faktarum, det som fanns i mapparna om Österlövsta socken gick igenom. Några intressanta häften hittades.

* Carolina redivivas kart- och bildavdelning, det kart- och bildmaterial som plockats fram åt mig studerades. Alla bilder har tidigare funnits i de böcker jag studerat, förutom blyertsteckningen av Julin.

* Lantmäteriet, de kartor som finns, finns också utlagda digitalt. Dessa studerades

* Statsarkivet, Marieberg, 18,2 hyllmeter fanns på Leufsta bruk. Tyvärr var det mesta av materialet från 1600-tal och tidigt 1700-tal. Materialet kändes inte relevant för den här forskningen.

* Nordiska museet, här fanns det två volymer. Den ena behandlade herrgårdens interiörer och var därför inte intressant. Den andra var av blandad karaktär och bestod till stor del av fotografier från 1930-tal. Vissa av dessa var intressanta eftersom de var foton av tavlor av herrgården. Även några blad om trädgårdskostnader och byggnader från 1734 och 1775 studerades översiktligt.

Bilaga 2: Engelsk park – allmänt

För att förstå vad som menas med engelsk park ska begreppen redas ut. Den engelska parken kallas ibland också för landskapspark. 1781 kom den här stilen till Sverige med Fredrik Magnus Piper. Förebilden var engelska beteslandskap och idealiserad natur. Idén bygger på att skapa kontraster med växlande rumslighet när man förflyttar sig. Parken ska upplevas under rundvandring och man ska ständigt överraskas av utsikter och vyer. Olika naturtyper ska koncentreras på liten yta. Det ska inte gå att få en överblick över parken från någon punkt. Terrängen ska helst vara kuperad. Gräsytor var en nyhet på den här tiden dessa betades av eller slogs med lie.³⁸ Träd planterades i så kallade clumps, naturlika grupper och gränsen mellan landskapet och orörd natur skulle inte synas.³⁹ Amatörer började anlägga den här typen av parker genom att städade upp lövskogs-, ängs- eller hagpartier. Promenadvägar, lusthus tempel och bänkar var utplacerade även fåglar placerades in.⁴⁰

Bilaga 3: Värdeindelning

Den värdeindelning som används för Visingsborgs slottsruin⁴¹ och som jag valt att använda delar in värdena i tre olika kategorier; upplevelsevärden, kunskapsvärden och samhällsvärden. Upplevelsevärdena är hur platsen upplevs av besökare och hur området arkitektoniskt är gestaltat och samspelar med omgivningen. Kunskapsvärden är de historiska och vetenskapliga värdena dessa utgår från platsen kultur-, natur-, samhälls- och teknikhistoria. Man ska fundera över vad berättar platsen för oss om historien. Det sista värdet är samhällsvärden och inriktar sig på hur platsen använts samt hur platsens kvaliteter fört med sig användning för olika grupper i samhället. Här ser man på platsen och de resurser den innehåller som kulturturism, rekreation och pedagogik. Det är viktigt hela tiden ha i åtanke att alla värderingar är mer eller mindre subjektiva eftersom dessa varierar över olika tider, platser och från person till person.

Bilaga 4: Vårdtermer

Jag har valt att använda mig av de vårdtermer Maria Flinck sammanställt.⁴²

Skötsel är det dagliga som normalt görs i en trädgård som att vattna, resna och beskära.

Underhåll är mer sällsynta åtgärder som långsam förnyring och reparationer. Restaurering är när man rustar upp en förfallen och igenväxt anläggning, där allt finns bevarat.

Rekonstruktion är att återskapa något som försvunnit eller förändrats. Omgestaltning och tidstypisk efterbildning innebär att man skapar något nytt på platsen.

---

³⁸ Flinck, 1996

³⁹ Duner, 2004

⁴⁰ Flinck, 1996

⁴¹ Riksantikvarieämbetet, 2005

⁴² M. Flinck, 2002

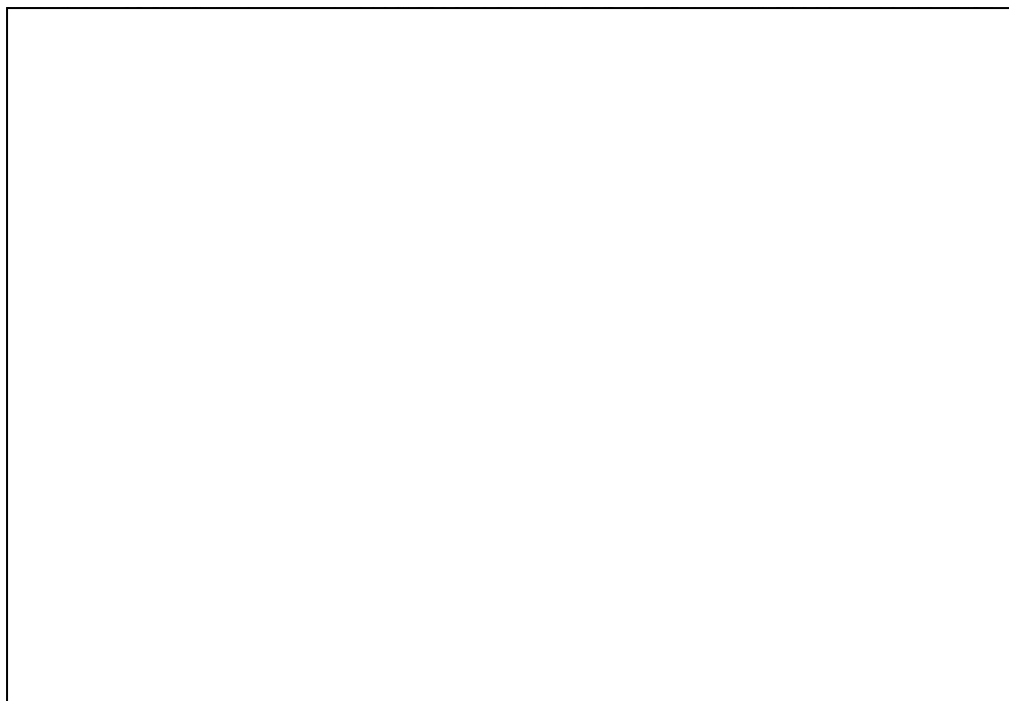

Bilaga 5: Ägarelängd: samtliga med efternamnet de Geer

1643 Louis 1607-1652
1650 Emmanuel, son, 1624-1692
1692 Charles, brorson, 1660-1730
1730 Charles, brorson, 1720-1778
1778 Charles (kallas ibland för Carl), son, 1747-1805
1805 Carl, son, 1781-1861
1861 Emanuel, kusins son, 1817-1877
1877 Louis, bror, 1824-1887
1887 Carl, son, 1859-1914
1914 Louis, bror, 1866-1925
1925 Louis, släkting, 1887-1953
1953 Carl, son, 1918-1978
1978 Louis, son, 1944-
1986 Stiftelsen Leufsta bruk (genom donation)
1997 Statens fastighetsverk (genom överlåtelse)

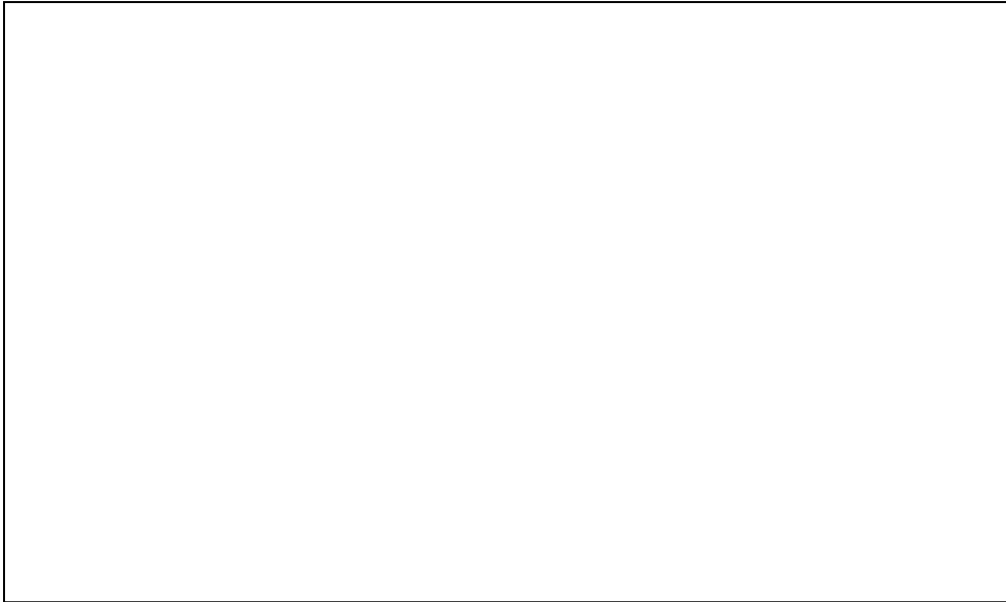
Bilaga 6: Karta av A.F. Barnekow och E. de Geer

Kopierad ur Leufsta – ett gammalt upplandsbruk, F. Thörnvall 1986, s 24

Bilaga 7: Teckning av Olof von Dalin 1745

Kopierad ur *Lövstabruk – en guide till herrgårdens och brukets historia*, Lövstabruk, T. Anfält mfl, 1993, s 19

Blekhagen syns till höger i bilden.

Bilaga 8: Detalj från osignerad målning ca 1700

Kopierad ur *Lövstabruk – en guide till herrgårdens och brukets historia*, Lövstabruk, T. Anfält mfl, 1993, s 16

Träd i raka rader syns i parken till höger i bilden.

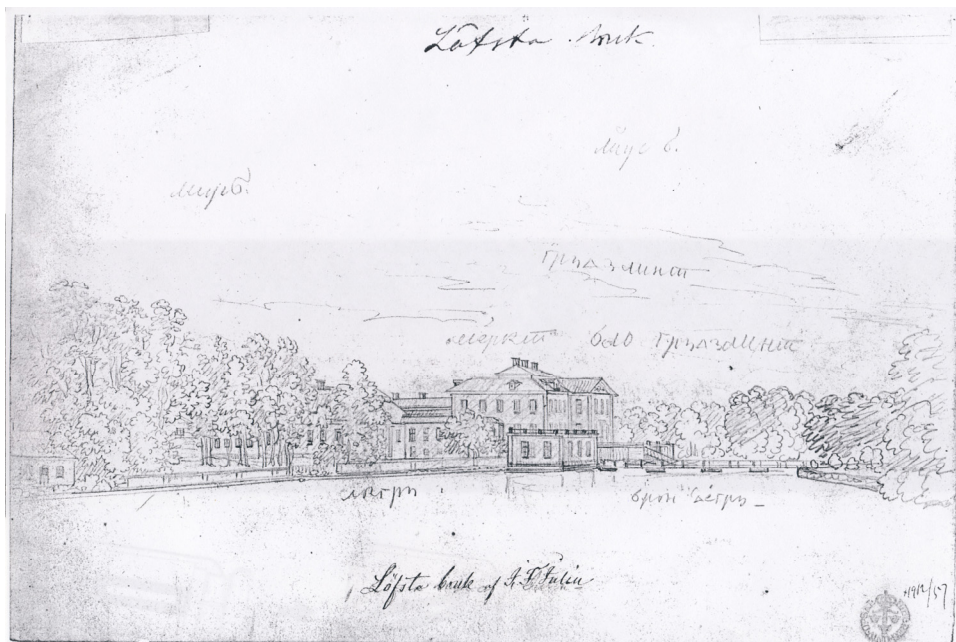
Bilaga 9: Oljemålning av Elias Martin 1790

Kopierad ur 1996, *Vallonerna*, T. Anfält red.

Bilaga 10: Blyertsteckning J. F. Julin 1800-tal

Kopia från Carolina redivivas kart- och bildavdelning

Lägg märke till träden i höger på bilden.

Bilaga 11: De kartor och bilder som finns

- 1660-tal, tavla okänd konstnär (Leufsta herrgård)
- 1687, 2 st kartor Jacob Hovenius och Jacob Braun (Lantmäteristyrelsens arkiv)
- 1690, oljemålning okänd konstnär, ev. Martin Meyens d.y. (Leufsta herrgård)
- 1704, karta, Jacob Braun (gårdsarkivet)
- 1719, oljemålning, okänd konstnär (Leufsta herrgård)
- 1735, karta, Olof Gerdes (Kungliga biblioteket)
- 1745, pennteckning, Olof von Dalin (Kungliga biblioteket)
- 1765, grundritning (Nordiska museet)
- 1769, karta, A.F Barnekow och E. de Geer (biblioteket i Leufsta)
- 1790, 3 målningar, Elias Martin,
”Leufstad ifrån bibliothequet”, Leufstad Herregård” (Nationalmuseum),
”Leufstad bruk från nedre dammen” (privat ägo)
- 1794, teckning, A. F. Skiöldebrand, ur skissboken ”resan til Dalarna” (Nordiska museet)
- Ca 1815 - 1840, blyertsteckning av J. F. Julin (Uppsala universitet)
- 1820, bild, M. G. Anckarswärd (Kungliga biblioteket)
- 1873, bild, Uplands Herregårdar
- 1879, bild ur Sveriges industriella etablissementer
- 1879, karta, (privat kopia Mary-Anne Olarsbo, var originalet finns är okänt)
- 1891, plankarta, J. W. Mossberg (gårdsarkivet)
- 1889, karta (Lantmäteristyrelsens arkiv)
- 1901-06, karta (Lantmäteristyrelsens arkiv)

Bilaga 12: Vidare diskussion om parkens tillkomst

Teori ett: Huruvida Martins tavlor avbildar sanningen har vi svårt att säga, vi vet att han var i England och inspirerades av den förromantiska stilen. Kanske var det så att Martin berättade om den engelska parkstilen då han var på bruket och målade 1790?

1778 tillträdde Charles de Geer som ägare. Kung Gustav III och Charles var jämgamla och kungen ska ha besökt bruket.⁴³ Gustav III intresserade sig mycket för byggandet av den engelska parken på Drottningholm.⁴⁴ På grund av en kärleksaffär ska förhållandet mellan Charles och kungen ha varit spänd.⁴⁵ Det finns i alla fall en möjlighet till att parkstilen kommit till bruket genom Gustav III.

Forsmarks bruks engelska trädgård började anläggas 1785.⁴⁶ Eftersom Forsmark endast ligger 2 mil från Leufsta borde de ha influerats av varandra och tävlat i att ha den modernaste anläggningen.

Teori två: Under 1800-talets början började den engelska parkstilen bli mer vanlig i Sverige och varje ståndsmiljö av klass borde ha sin egen engelska park.⁴⁷ Charles son Carl efterträdde som ägare 1805, han följde sin faders fotspår som politiker. 1831 valdes han in i vetenskapsakademin. 1806 fick också bruket en ny trädgårdsmästare, kanske var den nya trädgårdsmästare Lundholm mer driftig än den tidigare Friman.⁴⁸ Var det kanske han, den driftige trädgårdsmästaren vi har att tacka för parken?

Den engelska trädgården på Forsmarks bruk blev färdig i början av 1800-talet.⁴⁹ Fredrik Magnus Piper sägs vara den man som tog den romantiska parken till Sverige. 1810-1812 skrev han en bok om hur en engelsk park skulle anläggas.⁵⁰ Vi kan konstatera att influenserna kan ha kommit från många olika håll och varifrån de har fått inspirationen är svårt att veta med säkerhet

---

⁴³ Wikipedia 16/4 2008

⁴⁴ Dunér 2004

⁴⁵ Muntligen, Mary Anne Olarsbo

⁴⁶ S. och B. Janson, 1986

⁴⁷ M. Flinck, 1996

⁴⁸ Leufsta bruks gårdsarkiv

⁴⁹ S. och B. Janson, 1986

⁵⁰ M. Flinck, 1996